

کتابخانه در آئینه فرهنگ مردم

علی ایزدی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه : ایزدی، علی، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور : گناوه در آئینه فرهنگ مردم / پژوهش و نگارش علی
ایزدی.
مشخصات نشر : بوشهر: دریاورد، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری : ۲۳۸ ص
شابک : ۰-۶-۸۳۲۴-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی : فیا
موضوع : گناوه
رده بندی کنگره : ۱۳۹۰ الف ۲۶ ن / ۵۵۵۲۱۱۷

« گناوه »
در آئینه فرهنگ مردم

■ پژوهش و نگارش: علی ایزدی
ناشر:
شمارگان:
چاپ:
چاپخانه:
قیمت:
شابک:
عکس‌های روی جلد:
دریاورد
۱۰۰۰ نسخه
اول ۱۳۹۲
آسمان
۱۲۰۰ تومان
۰-۶-۸۳۲۴-۹۶۴-۹۷۸
خانه عکاسان گناوه

نشانی: بندر گناوه، میدان امام، مجتمع تجاری جمال زاده، طبقه سوم، واحد ۳۰۶
تلفن: ۰۹۱۲۶۸۷۲۷۰۰
دفتر شیراز: خیابان هفت تیر، تقاطع هدایت، پلاک ۹۹
تلفن: ۰۷۱-۳۲۳۰۹۴۱۵
پست الکترونیک: Daryanavard_book@yahoo.com
کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

فهرست

مقدمه / ۱۳

پیشگفتار / ۱۹

جدول تطبیق حروف و کلمات فارسی با حروف لاتینی / ۲۱

===== بخش اول: نگاهی به گناوه =====

گفتار اول: گناوه قدیم / ۲۷

- ۱- جنبه تاریخی
- ۲- جنبه از زبان استخری
- ۳- جنبه به نقل از ابن حوقل
- ۴- گناوه از قول کنسول هلند
- ۵- جامع و منبر گناوه
- ۶- محله های قدیم گناوه
- ۷- گناوه در کتاب تاریخ و جغرافیای استان بوشهر
- ۸- تاریخچه طایفه حیات داود بزرگ ترین طایفه منطقه ی گناوه

گفتار دوم: شخصیت های تاریخی گناوه / ۳۳

- ۱- ابوسعید جنبابی
- ۲- ابوطاهر جنبابی
- ۳- قاید حیدر گناوه ای (حیات داودی)
- ۴- الله کرم خان حیات داودی

گفتار سوم: گناوه ی جدید / ۳۸

- ۱- موقعیت جغرافیایی بندر گناوه
- ۲- جغرافیای انسانی بندر گناوه
- ۳- جمعیت و مهاجرت
- ۴- آب و هوا
- ۵- زبان
- ۶- دین و مذهب
- ۷- وضع اقتصادی و معیشت
- ۸- جاذبه های سیاحتی و زیارتی شهرستان گناوه
- ۹- سیر تحول تاریخی و جمعیتی گناوه

گفتار چهارم: سیمای منطقه ی گناوه / ۴۳

- ۱- شیوه سکونت
- ۲- اماکن عمومی
- ۳- راه های ارتباطی
- ۴- مسکن و تسهیلات زندگی در گذشته
- ۵- مسکن و تسهیلات زندگی امروزی

===== بخش دوم: فولکلور و فرهنگ =====

- الف) فولکلور / ۵۱
- ب) فرهنگ و معانی آن / ۵۱
- ج) فرهنگ عامه / ۵۳
- د) تاریخچه و منابع فرهنگ عامه ایران / ۵۴

===== بخش سوم: فرهنگ طبیعی منطقه ی گناوه =====

- گفتار اول: بادهای محلی منطقه ی گناوه / ۵۹
- گفتار دوم: حیوانات و نام محلی آن ها / ۶۱
- گفتار چهارم: پرندگان شکاری / ۶۳
- ۱- نحوه شکار هوبره
- ۲- شکار شاهین (بحری)

گفتار پنجم: گیاهان دارویی و خواص آن ها (طب محلی) / ۶۸

- گفتار ششم: لنج ، دریا، ماهی / ۷۷
- ۱- اصطلاحات و ابزارهای لنج و صیادی
- ۲- شیوه های صید ماهی

۳- نام ماهی ها به زبان مردم منطقه ی گناوه

۴- سرودی که هنگام صید ماهی می خوانند

== بخش چهارم: آداب و رسوم اجتماعی مردم منطقه ی گناوه ==

گفتار اول: خانواده / ۹۱

۱- تعریف خانواده

۲- بعد خانواده

۳- جمعیت

۴- موقعیت افراد در خانواده

۵- روابط خانوادگی

۶- روابط همسایگی

گفتار دوم: تعلیم و تربیت در منطقه ی گناوه / ۹۷

۱- تعلیم و تربیت در خانواده

۲- تعلیم و تربیت در مدرسه

گفتار سوم: مراسم ازدواج در گذشته / ۹۹

الف) ازدواج

ب) شیوه همسرگزینی

ج) عمومیت ازدواج

گفتار چهارم: مراحل ازدواج / ۱۰۱

۱- خواستگاری

۲- بله برون

۳- لباس عروس

۴- زیر زبونی

۵- رخت برون

۶- حنابندان

۷- سرتراشون

۸- دومارویی

۹- آوردن عروس

۱۰- پا اندازون

۱۱- شام داماد

۱۲- روگشون

۱۳- پخش شیرینی عروسی

۱۴- پا گشا (واطلبون)

گفتار پنجم: آهنگ و سرودهای عروسی / ۱۱۱

- ۱- دَوَّارَه
- ۲- سرودهای مخصوص دَوَّارَه
- ۳- آهنگ های تند در عروسی (بِزله)
- ۴- نمونه هایی از سرودهای مخصوص بَزله
- ۵- مراسم ختنه کنان

===== بخش پنجم: ساختار فرهنگی در منطقه ی گناوه =====

گفتار اول: ویژگی های فرهنگی و مذهبی / ۱۱۹

- الف) دین و مذهب
- ب) زبان و لهجه

گفتار دوم: غذاهای محلی / ۱۱۹

- ۱- لَلَاک (Lalak)
- ۲- او ماهی سور (آب ماهی شور)
- ۳- او کشک
- ۴- رنگینک
- ۵- حلوا خرمایی
- ۶- نان محلی
- ۷- تنداز

گفتار سوم: باورهای مردم منطقه / ۱۲۲

- ۱- چه وقت مهمان می آید
- ۲- دیگر باورها
- ۳- تاب بستن
- ۴- آتش پشت پا
- ۵- مشکل گشا
- ۶- مراسم تابه گرمک
- ۷- نان پوش کردن اطفال
- ۸- گلین گلینک
- ۹- مراسم گره گشو
- ۱۰- آدمک های روی دیوار

گفتار چهارم: مهره ها و اعتقاد به آن ها / ۱۲۸

- معرفی مهره ها
- ۱- مهره زردی یا زردیونی
- ۲- مهره هفت گیره یا پرنده

- ۳- مهره ی (توبر) تب بر
- ۴- مهره اسرم یا خواب
- ۵- مهره فیروزه
- ۶- مهره شیر
- ۷- مهره طاسه یا کچل کننده
- ۸- دیگر مهره ها

گفتار پنجم: مراسم سوگواری و عزاداری / ۱۳۰

- ۱- مراسم تشییع ، تدفین ، سه روزه ، هفته ، چهلم و سالگرد
- ۲- مرثیه ها و سرودهایی که در سوگ مردگان می خوانند
(الف) سرودهایی که برای جوانان خوانده می شود
(ب) سرودهایی که برای سالخوردگان می خوانند
(ج) سرودهای مشترک
- ۳- شیوه ی اجرای عزاداری برای مردگان

گفتار ششم: مراسم عزاداری در ماه محرم / ۱۳۸

- ۱- عزاداری در دهه اول ماه محرم
- ۲- نمونه ای از یک چوخی (چاووش)
- ۳- نمونه ای از یک نوحه ی سینه زنی (واحد)
- ۴- غذاهای مخصوص ایام محرم
- ۵- مراسم عزاداری در ماه مبارک رمضان
- ۶- مراسم عید سعید فطر

گفتار هفتم: قسم ها ، دعاها و نفرین های رایج در منطقه / ۱۴۳

- (الف) قسم ها
- (ب) دعاها
- (ج) نفرین ها

گفتار هشتم: بازی های محلی در منطقه / ۱۴۶

- ۱- بازی چیل - چیل
- ۲- بازی ملا برّس
- ۳- بازی چوکلی
- ۴- بازی هفت سنگ
- خلاصه ی چند بازی محلی به صورت کوتاه
- ۱- گل کمودس
- ۲- بازی اتل مثل
- ۳- بازی تیه بندو

۴- آلتیری

- فلسفه ی این بازی ها
- تفریحات جدید
- نحوه ی گذراندن اوقات فراغت در گذشته

===== بخش ششم : ساختار اقتصادی منطقه =====

گفتار اول: زمین داری و تحول آن / ۱۵۷

- الف) مالکیت قبل از اصلاحات ارضی
- ب) چگونگی اجرای اصلاحات ارضی در منطقه
- ج) ساختار قدرت قبل از اصلاحات ارضی در منطقه
- د) ساختار قدرت بعد از اصلاحات ارضی در منطقه

گفتار دوم: اقتصاد در منطقه / ۱۶۰

- ۱- زراعت
- ۲- دامداری و دام پروری
- ۳- پرورش ماکیان
- ۴- باغداری
- ۵- درخت خرما (دمیت- نخل)
- ۶- صنایع دستی

گفتار سوم: روش های تولید و معیشت / ۱۶۴

- ۱- وسایل و روش تولید
- ۲- تقویم زراعی
- ۳- برداشت
- ۴- فولکلور زراعی
- ۵- همکاری و مساعدت در کارها (گازی)
- ۶- طریقه وزن کردن غله و سرودهای مخصوص آن
- ۷- واحدهای وزن در منطقه
- ۸- شیوه های مبادلات در گذشته
- ۹- خشکسالی (قحطی)
- ۱۰- طرز تهیه چاری (ساروج)

===== بخش هفتم : شعر و ادب در منطقه ی گناوه =====

گفتار اول : لالایی ها / ۱۷۳

- نقش لالایی در فرهنگ منطقه

- چند نمونه از لالایی ها

گفتار دوم: ریشه یابی کلمات و اصطلاحات در گویش مردم گناوه/ ۱۷۶

- گونه

- لهجه

- گویش

- شرح و توضیح چند واژه و اصطلاح قدیمی

گفتار سوم: ضرب المثل ها و کنایه ها (امثال و حکم)/ ۱۹۵

گفتار چهارم: واژه ها و اصطلاحات رایج در منطقه ی گناوه/ ۲۲۱

نتیجه گیری/ ۲۶۰

کتاب نامه / ۲۶۳

مقدمه

آنچه در این مجموعه می‌خوانید، تصویر روشنی از زندگی و آداب و رسوم مردم منطقه‌ی گناوه است مردمی که در گذر زمان با حوادث، ناملایمات و سختی‌های روزگار دست و پنجه نرم کرده و چهره امروز گناوه یادگار اعصار و قرونی است که مردمش از آن حکایت‌ها و روایت‌های بسیار دارند. منطقه‌ی گناوه شمالی‌ترین نقطه‌ی جنوب است به این معنی که اگر جنوب کشور را به یک نیم دایره مانند کنیم، در میانه‌ی آن یک قوس به طرف شمال دیده می‌شود و گناوه در دل آن قوس واقع شده است. در گناوه سال سه فصل دارد: بهار، تابستان و زمستان.

فصل بهار در گناوه از اوایل بهمن ماه آغاز شده و تا نیمه‌ی فروردین ادامه دارد. هوا در این مدت فوق العاده خوب و فرح بخش است. تمام دشت و صحرا در صورت بارش باران‌های موسمی پوشیده از گل و گیاه می‌شود و زمین سبزینه پوش می‌گردد. اما این سرسبزی از اواسط فروردین به زردی می‌گراید و کم کم هوای گرم و به عبارتی تابستان آغاز می‌شود.

آغاز گرمای هوا را باید از پایان فروردین ماه دانست که تا اوایل آبان ماه ادامه دارد.

در نیمه‌های آبان ماه یک باد شدید همراه با گرد و خاک و گاهی اوقات همراه با ابر و باران که محلی‌ها به آن لیمِر (Laymer) می‌گویند،

پایان شرحی و گرمای طاقت فرسای تابستان را اعلام می کند. پس از وزش باد لیمر هوا کاملاً تغییر می کند و دیگر نیازی به وسایل خنک کننده نیست. به عبارتی بعد از وزیدن لیمر زمستان در گناوه آغاز می شود و مردم گناوه هیچ گاه فصل پاییز را همچون مردم دیگر شهرهای کشور احساس نمی کنند. روی هم رفته در منطقه ی گناوه حدود شش ماه از سال هوا گرم و می توان گفت، تابستان است و شش ماه دیگر بهار و زمستان. هوای شرحی و دم کرده ی مرداد و شهریور واقعاً طاقت فرساست. به گونه ای که اگر چند دقیقه بیرون از منزل و دور از کولر باشی، خیس عرق می شوی و احساس می کنی قلبت دارد می ایستد. کار و فعالیت در این فصل به صورت نیمه تعطیل در می آید و اکثر کسانی که توانایی مالی داشته باشند، به طرف شهرهای شمالی و مناطق سرد و اکثر مردم نیز برای زیارت و سیاحت و فرار از گرما به مشهد مقدس می روند. گرما و شرحی به حدی است که با آغاز فصل سرد و وزیدن باد لیمر شهر جانی تازه می گیرد و مردم چون زندانیانی هستند که از بند رها شده اند.

اما آنچه امروز گناوه را بر سر زبان ها انداخته و خیل گردشگران را به سوی این شهر روانه ساخته وجود بازار و ساحل دریاست. مجاورت با دریا ثروتی عظیم و خدادادی است که نصیب مردم گناوه شده است، صید انواع ماهی و میگو، تجارت و سفرهای دریایی به کشورهای حاشیه خلیج فارس و فروش محصولات تجاری در بازارهای شهر، راه کسب درآمد و تأمین معیشت اکثر مردم منطقه ی گناوه است.

گناوه ای ها مردمانی خونگرم، مهمان نواز و غریب پرستند. مردمی که خیلی زود با تو صمیمی می شوند و چند دقیقه بعد از آشنایی با آن ها انگار ده ها سال است، تو را می شناسند. مردمی که دل هایشان به اندازه ی دریای جنوب گسترده است. در گناوه سخن از گرما، شرحی، کم آبی، تش باد، اسکله، گمرک، خور، لنج، ماهی، دویی و بازار فراوان می شنوی.

مفاهیمی که در دل و جان و زندگی مردم جای دارد. مرد بندر مرد دریاست و دریا آدمی را به مبارزه می طلبد. چه بسیار اتفاق افتاده که جاشوها (ملوانان) با گذشتن از زیر قرآن و بوسیدن فرزندان و بدرقه ی اهل منزل به سفر دریا رفته اند و چند صبحی دیگر خبر غرق شدن

و مرگ آن ها به ساحل نشسته است. خانواده ای که مردشان به سفر دریا رفته، از آمدن باد و طوفان به لرزه در می آیند، چرا که طوفان دشمن جاشو و لنج است.

آری از هر پیر سالخورده ای که بررسی دردی دارد و ناله ای از روزگار سخت گذشته.

با آن که حدود ۱۵۰۰ سال از قدمت بندر گناوه می گذرد، هنوز پای بندی به آداب و رسوم گذشتگان استوار مانده و پا را از حریم ایرانی و اسلامی بیرون نگذاشته اند با نگاهی به گذشته ی این سرزمین در می یابیم که نیاکان ما در این مرز و بوم در حقیقت قهرمانان و مبارزانی بی باک و صبور بوده اند که در این طبیعت خشک و بی نصیب از سخاوت آسمان گذران زندگی کرده و با بلاها و سختی هایی هم چون قحطی، طاعون، فقر و ظلم و ستم حاکمان حکومتی و منطقه ای دست و پنجه نرم کرده و همه ی این سختی ها و رنج ها را با صبر و حوصله پشت سر گذاشته اند و ما از آن همه سختی و مرارت فارغیم و اصلاً تاب و تحمل آن چنان زندگی کردن را نداریم. زنان و مردانی که در گرما و شرجی مرداد و شهریور تنها وسیله ی خنک کننده شان بادبزنی یا پارچه ی خیس بوده، امروزه زیر کولرگازی با آن هوای مطبوع و خنک باز هم آه و ناله سر می دهند و با قطع برق و لو برای چند دقیقه کفرشان بالا آمده، بار سفر بسته و به شهرهای سردسیر فرار می کنند.

آنچه در این میان جلوه گری می کنند، اعتقادات، باورها و پای بندی به رسوم نزد مردم است. هنوز در گناوه همچون گذشته روز شنبه مراسم ختم برگزار نمی شود. هنوز برای کسانی که به کربلا و حج می روند، چلووش سر می دهند. هنوز هم به احترام محرم و سفر، عقد و عروسی و ختنه سوران تعطیل است و کسانی که اهل باده و شراب هستند، بساطشان را بر می چینند. هنوز هم شب عاشورا تا اذان صبح مردم و عاشقان ابا عبدالله الحسین (ع) بیدارند و نوحه ی صبح روسپاه سر می دهند. هنوز هم با آن همه پیشرفت علم پزشکی اکثر مردم خصوصاً زن ها برای درمان خود و فرزندانشان به سادات بزرگوار محل مراجعه می کنند و دعا و آب دهان (تفکه - Tofkeh) آن سید را بر نسخه ی پزشک ترجیح می دهند. هنوز هم برای جوان مرگ شده ها تا چهل روز و گاهی تا یک سال لباس سیاه

می پوشند و به آرایشگاه نمی روند. هنوز هم روز عید فطر بعد از اقامه ی نماز عید مردم به منزل کسانی که در یک سال گذشته فردی از افراد خانواده شان فوت کرده می روند و به آنان تسلیت می گویند. هنوز هم خیلی در گناوه اعتقاد دارند که عقد دختر عمو و پسر عمو را در آسمان بسته اند! هنوز هم چهارشنبه سوری مردم کنار دریا می روند، آتش روشن می کنند و رویش می پرند و می گویند:

زردی من از تو سرخی تو از من

هنوز هم اکثر مردم ماهی را نمک سود کرده در منزل نگهداری می کنند. هنوز هم گاهی اوقات دخترها ندیده و نخواسته به خانه ی بخت می روند... همه ی این عقاید و باورها و رسم ها همچون عهدنامه و قراردادی در میان مردم همچنان پابرجاست.

گناوه شهری مهاجر پذیر است و به همین خاطر به سرعت در حال رشد و توسعه می باشد. عده ی کثیری از هم وطنان ما در دوران جنگ به گناوه مهاجرت کرده و اینک پس از سال ها و حتی با پایان جنگ در گناوه ماندگار شده اند. همچنین مهاجران بی شماری از استان و دیگر استان های کشور برای تجارت و یافتن کار به گناوه مهاجرت کرده اند. به همین خاطر در گناوه تنوع گویش و لهجه مشاهده می شود.

روش کار در این مجموعه، پرس و جو از پیران و معتمدین محلات مختلف شهر و روستاهای منطقه ی گناوه و نیز آنچه حاصل دیده ها و شنیده های شخصی نگارنده می باشد. همچنین در پاره ای موارد، دست نوشته ها و کتاب های منتشر شده ی دوستان و نویسندگان کشور و هم استانی های ارجمند نیز چراغ راه گردیده اند.

نگارنده امیدوار است که در این مجموعه توانسته باشد گوشه هایی از فرهنگ، هویت تاریخی، زبان و نژاد و اصطلاحات و گویش های مردم منطقه ی گناوه را آشکار ساخته و باعث آشتی نسل جدید با فرهنگ بومی و حفظ آن از دستبرد زمانه گردد. آنچه مسلم است، این اثر هر چند نگارنده برای گردآوری آن زحمت بسیار کشیده و وقت زیادی

صرف کرده است ، خالی از عیب و ایراد نیست. لذا از تمام خوانندگان
و فرهیختگان ارجمند درخواست می نماید، کوتاهی و فراموشی و
اشتباهات حقیر را در جای جای آن ابلاغ نمایند.

www.ketab.ir